

no i poznato. Jedino nisam znao zašto baš tako, a eto i to mi se objasnilo sada, dok sam mu objašnjavao njega samoga. (Nadam se da će mi Bog oprostiti sve ove glučnosti. Sjećam se da sam ih izrekao, sjećam se da sam ih, čak, nadugo i naširoko objašnjavao i dokazivao, ali sada priznajem da ne znam ni otkuda mi one, ni šta sam njima htio dokazati. Naprotiv, stidim se dok ih zapisujem, ali ih zapisujem zato što je svaka sitinica vežna i što mi jedino potpuna iskrenost može pomoći.) On se smijao i oduševljeno se slagao sa mnom, priznavao da su mi dokazi neoborivi i da bi sve priznao pred svjedocima kad bih mu još objasnio zašto bi on pobio sve te jadnike. A ja sam opet vikao i opet govorio nerazumljivo i suludo stvari koje je sam ponekad slušao i, čak, ponegdje čitao, ali ih nisam razumio i pogotovo ih nikada nisam prihvatio. Sjećam se, govorio sam da ih je morao ubiti ako je htio da sám sebi povjeruje, jer je svojim izjavama i svojom najdubljom željom sam sebe osudio na samočin. Bog je sám, vikao sam bez prijatelja i sebi sličnih, bez istomišljenika i sugovornika, bez zaklona i zaštitnika, bez potrebe i bez društva. A ti si tvrdio da svaki čovjek u sebi nosi dio Boga i da je zato Bog svaki onaj koji dovoljno rasvjetli svoje srce. Ni sam nisi vjerovao u to, jadnike, ni na trenutak nisi bio u stanju da sebe ozbiljno shvatiš, pa si morao provjeriti ima li u tome makar zrno istine. A da bi provjerio, morao si pobiti sve koje si volio i koji su ti bilo kako trebali, sve kojii su te voljeli, slušali, hranili i zaklanjali. Eto, o tome se radi, tužna dušo, o tome da si htio povjerovati svojim lakrdijama makar na trenutak, što si morao natjerati sebe da makar na trenutak budeš zaista, potpuno sam. I nisi mogao podnijeti, vikao sam, nisi izdržao jer ti nisi Bog, nego lakrdijaš, i nisi sam nego izgubljen.

Šta hoćeš od mene? — prekinuo me je usred moje vike. — Zašto me ovde držiš zatvorenog, kad sve tako dobro znaš?

— Hoću da priznaš.

— Priznajem.

— Kako si ih pobjio?

— Nisam ih ja pobjio; sami su se. Ja sam im samo davao sredstvo koje će im otvoriti srca, koje će im pokazati koliko je istina ono što im govorim.

Ne znam kada smo ovo izgovorili i ne znam šta se dogadalo od tada do onog časa kad su zalupali na vrata i javili mi da je došao utorak. S kim sam razmjenio one riječi — sa svojim

robom, ili sa pravim Halladžom? Jesam li Halladža dovodio u svoju sobu? Jesmo li uopće spavalni od petka? Jesmo li jeli? Ko je koga pobedio? Ko je od nas ko?

Sada, dok ovo pišem, pitanja mi se množe i dalje me zburuju. Mogu li odgovoriti i na jedno i hoću li ikada moći, Bože moj?

Utorak, 23.

Otvorio sam i momci su me obavijestili da je Abu Said na riječi, kao što sam tražio, tačno preko puta onog mjesta na kojem je bio Abdalah ibn Sabah. Otišao je od svoje volje, nije trebalo nikakvog odvodenja niti ubjedivanja. Samo su rekli da nose poruku od Halladža, koji ga pozdravlja i moli da ga tamo sačeka.

— Dobro, sada treba tamo odvesti onoga i tamo ga uhvatiti nad mrtvima Abu Saidovim tijelom — rekao sam pokazujući na svoga roba.

— Treba naći i svjedoke koji će vidjeti da ga je on ubio. A onda ga odveti velikom veziru s mjestom pozdravima i s obećanjem da će uskoro povratiti sve zavjerenike. Ovdje se radi o velikoj zavjeri.

Ni danas ne znam kako sam se sabrao i koliko mi je vremena trebalo da momcima sve ovo ispričam. Jedva sam se sjetio da za ovoga jadnika imam spremljeni kesu dukata i da još jednom treba provjeriti koliko ovaj predava mnem odgovara pravom Halladžu. Ovaj mi može samo smetati kad jednom pravome Halladžu dokažem zločin, neka ga zato što dalje od Bagdada, ma ko mislio da je i ma koliko razumio od svega što se dogodilo. Ali, treba još jednom provjeriti; ipak je jedno zamraćena soba i um pomračen umorom, nesanicama i bri-gama, a sasvim drugo odmorne oči i puno dnevno svjetlo. Ne treba mi bolji znak od toga što sam tek sada, kad mi je u sobu nahrupođan i dnevno svjetlo, shvatio da predava mnem nije pravi Halladž i sjetio se svojih namjera s ovim jadnikom. Zato sam naložio da sačekaju i otišao u sobicu da još jednom osmotrim Halladža i provjerim mjeru sličnosti. Tamo sam našao samo lijepo složene i otključane okove.

— Ja mislim da je i Abu Said mrtav — reče mi rob kad sam se vratio u svoju sobu.

— Jesi li i njega ubio kao ostale? — pitao sam osjećajući da gubim i dah i razum.

— I njega.

- Priznaješ li da si ih sve ti pobio?
- Priznajem, to smo se dogovorili.
- Čuli ste, vodite ga veziru.

Utorak, srijeda, četvrtak

Sačuvaj mi, Bože, razum, ili mi daj lijepu smrt — samo to još molim. Tako se molim otako su stražari otišli s robom maskiranim u Halladža, ili s pravim Halladžom. Znam da ovo moje stanje traje već jako dugo, da povremeno dolazi poneki stražar i da nešto razgovaram, ali ne znam šta, jer ništa iz svijeta ne razbijja ovo što nije ni život ni san, ni smrt ni normalna ljudska svijest.

I donosili su mi pohešto. Ipak, najbolje znam da se povremeno gubim, a da onda, u časovima bistre svijesti, bilježim ovo što sam upamio od dogadaja koji su se sručili na mene. Možda sam nešto razumio. Možda će nešto razumjeti kasnije, ako preživim i ne izgubim razum, pa uz mogućem pročitati ove bilješke. Ako ništa od svega toga bude, nek ostane zabilježeno. Da se zna što se sve dogadalo u ovim vremenima koja će mnogi s pravom nazvati blagoslovljjenima. Može biti pouke i u tidoj nesreći, ako čovjeku srce nije zatvoreno za svaku svjetlost. (Bože moj, ovo su potpuno njegove riječi; ja nikada ne bih ovakvo rekao.)

Treba ići kod Rabije! Što prije kod nje; ona bi mogla nešto i razumjeti. Ako i ne razumije, zna utješiti; ona zna sve o nesreći.

Petak, 25.

Probudili su me kad je podne već davnio bilo prošlo. Dobri moj Džafer, donio mi ručak i vijest da je nakon džume objavljeno da ulema osuduje Halladža. Vezir je, dakle, pobijedio. Moram ga posjetiti s poklonima. Usput ću moliti da mi Džafera postavi za zapovjednika desne strane.

Uz ručak sam pročitao ove bilješke, ne bih li se sabrao dovoljno da izlazak u dan. Cjeline nema, iako su mi neke stvari jasnine. Zašto sam pustio Halladža? Jesam li ono o trokutovima i samoći govorio ja, ili on? Ili je pobjegao rob dok smo Halladž i ja bili zaneseni svojim obrćunom?

Moram poslati Džafera do kuće, neka se žena raspakuje. A ja s ovim bilješkama do Rabije. Možda mi se s njom nešto i razjasni.

mit

išvan apro

Kad god je trebalo da se bori, uvek bi se rasplakao. Sve bi se oko njega smračilo, suze se u potocima slivale, ali lice ne bi pokrio rukama, jecao je ne sklapajući oči; kao da vidi kako se iz daljine približavaju nezaustavljive nemani, razne ponude su mu satirale, kidale dušu uvek načetu svežim ranama, dušu koja je sama stvarala svoj magični svet, sama izdvajala svoj mir koji je na neki način bio poremećen haosom izazvanim na vjetrometini. Dobro se snalazio unutar pravilnih zbivanja, svakodnevice se na odgovarajući način ugradila u njegovu smirenu svest, radio je, poslovaо kao i svu ostalu — iako nije bio istinski deo svoje okoline, razlikovalo se, ako ne po drugome, ono po tome što je prema ludim destilitima gajio užas koji nikada nije jenjavao i što je bio toliko čutljiv da mu nije bilo para u ravnici. Napolju, u trstiku mrmljao je delove reči dok je veslao, ali bi i progovorio u šumi ako bi ispred njega iskociо neki zec, ili ako bi video srnu kako se provlači kroz čestar; nerazumljivim uzviciма i zadirkućim i prekornim mrmljanjem je davao izraze za iznenadenja i, izgleda, ljubav, kojima je dozvoljavao da se tajno razbukte u tobožnjoj ili istinskoj osami, a na licu bi mu se tada javilo ozarenje kao odgovor na treperenje divljine.

Selo mu nikad nije moglo da oprosti njegov pogled proganjene divljači, blatnjave ručerde kojima je uz stravičnu izdržljivost radio po vasceli dan bez i jedne reči, suze koje bi navrle u

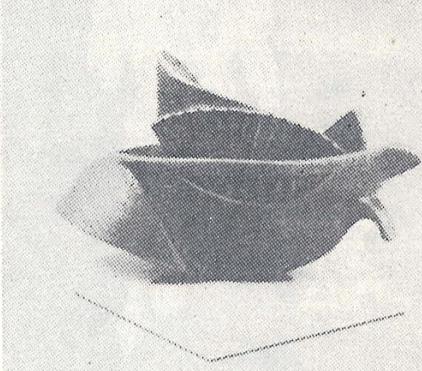
krupnim kapljama kada bi ih svaki muškarac rado prikrio, potisnuo, sagoreo, uklonio iz tužnih očiju, jer bi u njima video sopstvenu sramotu, u njima bi se održavale obe stegnute krvave pesnice, kao bespomoćna, nakazna, obuzdana laž. Junačenje koje se maša brice — jer nije smelo da mu se suprotstavi — pokušavao je da se iživi zajedljivim porugama, ali mozgovi uzavrli od vinskih isparenja nisu se mogli smiriti ni posle mnogih cerekanja i bezbrojnih bezobrazluka; drugari bi se raspršili, i svako bi ostajao sam sa svojim ozvezdanim nebom, kamarom slame pored koje bi zastao da piša, a posle dva podrigivanja i dve psovke pakosti bi nestalo, gundajući bi se zavlačio pod dunju, i s nedoumicom sležući ramenima okretnao se prema zidu. Čudna grozna, pomešani prezir i strah, zaokupljala je plaćljivog čoveka. On sam sebe nije smatrao kukavicom, ali se nikada nije branio ako bi ga nazivali mlakonjom, to je pogotovo razdraživalo njegovu ne razumnju okolinu koja bi sručila na njega neiscrpnu gomilu pokuda koje su bile do krajnosti usiljene. Trebalо je da posedи, da ga išaraju bore pa da oko njega utihne podrugljivo cerekanje — plaćljivog starca niko ne može od srca istinski da ismejava.

Unuci su ga smatrali herojem.

Od kako je popustio u kolenima, ramena se pogurnula i suzne oči tokom hoda retko podizao ka onima koji mu se obrate, dakle od kako je

ubrajan u starce, počela je da ga okružuje neka vrsta legendarnog poštovanja. Izrasla je generacija koja je u njemu videla oteleotvoritelja tajanstvene prošlosti, znalcu stoljeća, heroja bitki i opasnosti; njegove suze su pomijanje s tihim poštovanjem, kao gorke kristalne kapi jednog slomljenog mučenika nad grešnim svestom. Novim generacijama je bila potrebna prošlost.

Podrugljivci su postepeno nestajali, preživeli su umukli osetiviši šumor vremena s mirisom borovine, vremena koje je njih neosetno zaobišlo. U toku decenije ili dve on je doveden u vezu sa svim starim i novim legendama i pričama sela, bio je učesnik dogadaja koji su se zbuli vekovima ranije ili tek pre nekoliko godina, kada je već svako znao da starac živi povučen, nemoćan, na okućnici zarasloj u šiprag kroz koji nije prodiralo ni sunce, u kući koju su pritisli iždikljalji žbunovi zove i koju niko od

miroslav peršolja

mladih nije mogao ni da vidi, jer ju je sa spoljnim svetom povezivao samo jedan mračan hodnik koji su od bujanja bagrenja, zove i divljih šljiva branili teški koraci starca, hodnik kogim je on poslednjih godina svake noći odlazio do sela na ulični bunar po vodu, jer je njegov kopani bunar bio prorastao žilama a cigle prekrivene mahovinom.

Najrevnosi su slavili njegova herojska dela upravo oni koji su ga veoma dobro znali u mladosti i svojevremeno se bezbroj puta rugali njegovom bezrazložnom plaku. Slikujući svoje zasluge nikada ne bi propustili da primete ono »a bogami naš Ivan Plačko«, ili »a onda veli naš strikan Ivan« — i onda je sledila verodostojna potvrda dogadaja iz junačke prošlosti overena pojedinim izrekama ili postupcima, koja je, istina, mogla nastati i u datom trenutku, ali potomci koji poštju predanje smesta bi je zapamtili i ubuduće je širili, predavali dalje kao vrednost zajedno s ostalim pričama. Starci u selu su prosto koristili čudnu ličnost tužne starine da bi pred sobom i pred drugima opravdali svet koji je nestajao. Ko bi inače obraćao pažnju na njihove maglovite priče koje se gube u prošlosti, ko bi im poverovao da je ikada postojao neki svet kojim su oni upravljali?

Starina isto tako nije protestovala protiv glupih pohvala, kao što ga negde nije dovodila u nepriliku ni poruga.

Jednog decembarskog prepodneva, koje je možda malko bilo blaže od prethodnih neuobičajeno hladnih dana, Ivan Plačko je vezivao na svoj stari bicikl suve organke jablana, u šumi na obali reke vladala je tišina. Mraz je bio blazi, ali je neprijatna siva magla sve obavijala. Teški sumrak se nije mogao rasprišiti tokom celog dana; ogluveo od magle, čovek se tada plaši i sopstvenog glasa koji se tetura.

Sa druge obale voda odjednom donese galamu ljudi, zveku lanaca i jeku dasaka. Starina uznenimireno pogleda, oslušnu maglu, pa nastava

senku šume, i zajedno su kliknuli, uzvikom koj se otkinuo kao udah, kada su je ugledali.

Starina je upravo skinuo nezgrapnu rukavicu od ovčije kože, uzalud je tako pokušavao da razdresi čvor kada je ugledao obrise čamca koji se brzo približavao zajedno s tri čoveka, i video je kako se čamac desnom stranom propinje na santu ledu, jedno vreme klizili postrane po njoj, ljudi padaju u vodu, potom i čamac nestaje u njoj.

Slugo moja! Izadi iz svojih vlažnih jama, pusti tamu neka sama sebe mori i neprekidno se u samu sebe strpoštava, dodi meni, veli-svi demone, odbačen od vremena, pristupi, i počazi svoj suludi, aljkavi perčin, od čijeg vijornog sleda me zabole sklopovi kostiju, pomozi svojom pakosnom strogošću, svojim smehom koji čupa zube, dodi prijava embrionu što vrebaš život, što pulsiraš u sopstvenoj pihtijastoj tečnosti, pozuri, jer ćete omamiti vino, u prahu samleti vetr, progušati vodu dok stigneš ovamo; kada bih te udavio, kada moje pesnice blede od grča ne bi mlataraše po vazduhu, kada bih zgazio duh tvog tela, kada te ne bih samo zapitkivao, kao što te sade pitam nespretno, ponizavajući se, razume, bože.

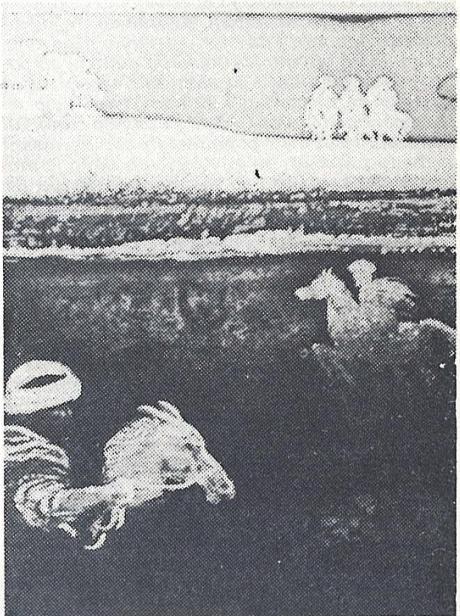
Reci da li je bio heroj David koji je u ime njegovog strašnog gospodara (našeg gospodara) proglašen za heroja milenijuma, zaista da li je on bio trijumf umerenja, razuma nad glomaznom, on koji je oslobođio svoj narod ispunjen strepnjom od srama, iako je posle pada Golijata podmukla masa ostrivila i poklala sve do poslednje kurve; David koji je sa dve stotine filistejskih koža isplatio svoju zaručnicu, Saulovu kćer, hladno je odbrojao kože pred svoga tasta, i ubrao je cenu kože kako mu je moć dozvoljavala, oteo Mihalu od njenog muža, danima je posrtao nesrećnik jecajući za volovskom zapregom koja je odvozila njegovu ženu, dok ga jedan ljutiti oružanik nije oterao; David koji je harfom stišavao bliže Saulov poslat od boga, a više puta se smilovao njegovom životu kada ga je on progonoželeći da ga ubije, i koji je konačno poodsecao ruke i noge Saulovim ubicanama i povešao ih pored jezeru kada su ovi izasli pred njega s radosnom vešću nadajući se nagradi; poginuo je Saul, tvoj neprijatelj; da li su herojskog dela vezana za njegovo ime, dela kojima je preko četrdeset godina čvrsto štitio svoj izabrani narod, i da li je to zaista bio izabran narod; u gradu Sionu osvajački put su mu preporučili slepi i hromi, nisu se radovali kraljevom zaštiti, i David je do uveče pobio bogalje; posecite sve slepce i romce koje je omrzla Davidova duša; redom je posećivao svoje susede, izmerio je Moavce položivši ih na zemlju; sa dva užeta je odmerio one koje će biti pogubljeni, a jednim one koje će pošteti, a svi koji su ostali u životu plačali su mu danak; narod Rava istora iz grada i metru ih pod pile i pod braće gvozdene i sagna ih u peć gde se opeke peku, i tako postupi u svim gradovima Amanica; potom se zajedno s narodom vrati u Jerusalim; da li je herojstvo pustinja poprskana krvlju?

Ili da li je heroj mogao biti Ahil, užasno deute Tetide i Peleja? Da li se njegovom blistavom oružju s pravom divi oko; nije li glupi razdor božjih i ljudskih tirana, usagio hiljadu života; pijana taština je vodila brodove pod visoke zdine, i iskušiće smrt svim kojima su to unapred prorekli bogovi, ali popadaše gusto i tela bezimenih kojima sudbina ne uspeše da tempiraju ni bogovi ni da zabeleže pesnici; istovremeno su kao zakon i kao ropac vladale srdžbe velikih, po ceo dan ubija Ahil i preko njegovog svetog besa po ceo dan pada jauk njegovih drugova koji umiru, ali zar nije svejedno na koj strani padaju i vuku se kriva triplja, i Patroklova klobuš je bila namenjena da izazove davola osvete umesto kajanja i u nedostaku sažaljenja; iza zidina su se umnožavali jauci, i da li je bilo herojstvo prljanja tela mnogih Hektora koji brane svoj dom, i to pred izbezumljenim ženama; da li se heroji zaista radeju u grimizu, čiji dolazak po nebeskim znacima iščitavaju proroci, u noćima bez mesečine, i da li iskušljuju mnoge smrti svojom sopstvenom pogubnom sudbinom koja se ispunjava?

Reci, zar herojstvo nije više svakodnevna stvar kao oranje i sejanje, zar ga ne izazivaju

svakodnevica umesto glavonja, čak i u njegovoj svakodnevnoj i božanskoj suštini, kao Prometej koji je zgresio protiv svog velikog naroda, kraljevog, srozao se do lupeža, postao izdajnik, i prihvatio nedostojnu kaznu, nije uništavao vojsku, nije vitlao ogromnim budzovanom, na njegov zardali štit možemo samo napisati; imamo vatrulj, postojimo?

Teško je naknadno odgnetnuti u pričama koje su smesta pošle po svetu kako li je zapravljeno

Ljubica Mrkalj, grafička

vo starac samo za tren odrešio smrznuto uže s bicikla, kako je uspeo isto tako za tren da se svojim nemoćnim, staračkim udovima uspuše na stablo koje se bilo koso nadnalo nad vodu, da pričvrsti uže i stenjući da pomogne dvojici ljudi koji su se već kočili, ali i očajno borili. Treći, najdeblji, koji je sedeo na sredini čamca, upravo je bio potegao iz flaše kada se sve izvrnulo, čak nije imao vremena ni da opsue što mu je flaša izbiljala sekutiće, jer je odmah nestao pod ledom i više se nije pojavljivao.

Druga dvojica, poplavljih ruku koje su do krvi bile izgrevane, izlomljenih noktiju u kori drveća, ipak su se popeli na stablo, a odatle na obalu, panično bežeći od vode koja je odisala smrću. Niti se igde razjasnilo kako je premoren starac, spuštajući se niz okvašeno stablo, pau u plitku vodu pored obale. Smesta se iskobeljao od atle, rukama lomeći ispred sebe tanki led, ali je bitno jedno: bio je isto onako mokar kao i dva čoveka iz čamca.

Dospjevši na obalu, ova dvojica su se brzo pribrala; onaj što je upravljao čamcem već je tražio šibice u torbi okačenoj na bicikl i založio vatrulj na prikljenjeni ogrankan. Mladi je tek pokušao da se malo zagreje, ali je potom, cvokočući, krenuo putem koji vodi u selo, i posle pola sata stigla je prva pomoć. Starac je jedva mrdao, dvojica su ga ugurala u kola i odmah ga uvili u čebad.

Meditum, starac nije htio ni da čuje za osantanak u bolnici. Čim je malo prikupio snage, energično je zahtevao da ga puste kući, galamio je, pretio, u očajanju čak je zaboravio i da plače, bukom je uznemiravao celu bolnicu. Konačno je zaista odveden svojoj kući, ljudi u belim mantilima prodri su u njegovo zapušteno carstvo, doneli načepanih drva, mračnu logu nabili s mnogo čebada. Tokom dve sedmice, sve do poslednjeg dana, svaki dan u podne mu je stizao dežurni, davao mu oštore injekcije u oslabljeno telo, silom ga klukao mnoštvo raznih lekova, mučio se s razbuktanim zapalenjem pluća.

Kažu da ni u času smrti nije zaplakao, čak se smejavao kada ga je medicinska sestra bodri brzinom ozdravljenjem i raskrčivanjem njegovog carstva šipražja, iako ga niko nikada nije video ni da se smesi.

S madarskog: Sava Babić

Ljubica Mrkalj, grafička

vi da razvezuje uže na upravljač bicikla. Njime obično vezuje skupljene ograne, popriličan snop ispod kojega bi se jedva i video stari bicikl, i s mukom, polako odgurao bi ga svojom kuću obrasio u zovu. S druge strane tri čoveka su se približavali u čamcu, hrabrući su jedan drugog, bučno podvrskivali, i potezali iz flaše s rakijom. Nisu bili veseli, galamili su da bi sebe okučili; onaj što je upravljač čamcem manje je vikao, a i tada bi uglavnom psao. Kad su stigli do glavnog toka reke jedva je nalazio procep između sve češćih velikih tabli leda koje su plovile niz reku; stisnulji zube on je zaričao svoj pogled u prokleto sivilo; siva beše magla, siva voda, siv led. »Dodavola, ništa ne vidim!« Druga dvojica su i dalje natezali flašu, a između dva gutljaja su krišom tražili tamnu